

ผลกระทบจากการก่อสร้างถนนต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพในจังหวัดนนทบุรี กรณีศึกษา ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

กมลวรรณ แสงธรรมทวี¹

ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพอันเนื่องจากการก่อสร้างถนนราชพฤกษ์ ความคิดเห็นของชุมชนต่อการก่อสร้างถนนราชพฤกษ์ และ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สังเกตการณ์ และใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยพบว่าการก่อสร้างถนนราชพฤกษ์ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่บริเวณถนนตัดผ่าน เนื่องด้วยความสะดวกในการเข้าถึงและการเพิ่มขึ้นของราคาที่ดิน ผนวกกับพื้นที่เกษตรกรรมได้รับผลกระทบจากอุทกภัยและสภาวะน้ำเค็มทำให้ผลผลิตไม่คุ้มกับการลงทุน เหล่านี้เป็นเหตุให้เกษตรกรขายที่ดินทำกินและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและไร้ทิศทางของเมือง แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างประชากรในชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ร้อยละ 93.10 เห็นด้วยกับการก่อสร้างถนนราชพฤกษ์ สำหรับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ในอนาคตนั้น คาดการณ์ว่าจะยังคงสภาพการขยายตัวต่อไป เนื่องจากนโยบายของจังหวัดนนทบุรีที่ยังคงเอื้อต่อการขยายตัวของเมือง

คำสำคัญ: ผลกระทบจากการสร้างถนน ลักษณะทางกายภาพ ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

¹ นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรภูมิสถาปัตย์กรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

31 ถนนหน้าพระลาน แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

e-mail : Babyoilat@hotmail.com

² รองศาสตราจารย์ ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

31 ถนนหน้าพระลาน แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

e-mail: Chai0302@yahoo.com

The Impacts of New Road Networks Construction on Physical Changes in Nonthaburi Province : A Case Study of the Klong-Om-Non Community

Kamolwan Saengthumthavee¹

Chaiyasit Dankittikul²

Abstract

The research investigated physical changes along Ratchaphruek road, opinions of the community concerning the construction of Ratchaphruek road, and the changing trends in the Om-Non community. Data were collected from historical documents, interviewing the sample group and observing the study area. The Geographic Information Technology System (GIS) was also used to analyze those data. The study revealed that the construction of Ratchaphruek road was the main factor causing physical changes within the area. Due to the convenient access, the high land price, and the decline in agricultural productivity, several pieces of lands in the area were sold. However, although the use of land had been changed, 93% of the sample people in the community appreciated the construction of Ratchaphruek road. Moreover, it was also reported that the physical changes in the future of the Om-Non Community were expected to continue in response to Nonthaburi Province policies on city development.

Key words: Impacts of New Road Networks, physical characteristics, Klong-Om-Non Community

¹ Graduate student, Master of Landscape Architecture Program, Department of Urban Design and Planning, Silpakorn University
31 Na Phra Lan Rd, Phra Nakhon, Bangkok 10200
e-mail : Babyoilat@hotmail.com

² Associate Professor, Department of Urban Design and Planning, Faculty of Architecture, Silpakorn University
31 Na Phra Lan Rd, Phra Nakhon, Bangkok 10200
e-mail: Chai0302@yahoo.com

บทนำ

ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์เป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นศูนย์กลางการค้าขายและแหล่งเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรที่รู้จักกันในนาม “สวนในบางกอก” มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ พื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานขนานไปตามลำคลองทั้งสองฝั่ง บ้านเป็นเรือนยกพื้นสูง ใต้ถุนบ้านเป็นที่จอดเรือ มีท่อน้ำอยู่หน้าบ้าน ส่วนบริเวณด้านหลังบ้านมักแบ่งพื้นที่สำหรับทำสวน โดยปลูกพืชไว้หลายชนิด อาทิ ทุเรียน มังคุด ฯลฯ อีกทั้งยังมีระบบไหลเวียนน้ำตามธรรมชาติที่สมบูรณ์ เหล่านี้สะท้อนถึงลักษณะการดำรงชีวิตแบบพอเพียงและเรียบง่ายในสภาพแวดล้อมการอยู่อาศัยที่ดี โดยเหล่าสมาชิกในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกันอย่างอบอุ่น

ในปัจจุบันประชาชนเริ่มตระหนักถึงการดำรงชีวิตที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม รวมถึงลักษณะทางธรรมชาติที่มีความโดดเด่นและความงามที่มีคุณค่า แต่การเจริญเติบโตของเมืองอันเนื่องจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและเป็นภัยคุกคามที่ขาดการวางแผน เช่น การพัฒนาระบบโครงข่ายคมนาคมโดยเฉพาะการสร้างถนนพระราม 5 ถนนราชพฤกษ์ และถนนนนทบุรี 1 ที่ตัดผ่านพื้นที่เกษตรกรรม จึงเกิดการเก็งกำไรที่ดิน จนในปัจจุบันพื้นที่เกษตรกรรมลดลงเป็นจำนวนมาก โดยมีโครงการหมู่บ้านจัดสรรเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพอย่างรวดเร็ว อาจส่งผลให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน สถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์สูญหายไปที่สุดในที่สุด

จากที่กล่าวมาข้างต้น ชุมชนตำบลบางกร่างเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ ซึ่งเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจ ถึงการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพอันเนื่องจากการสร้างถนน และยังคงตกอยู่ในสถานะเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนโดยสิ้นเชิง สำหรับการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงการสร้างถนนราชพฤกษ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม อีกทั้งเพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าของพื้นที่เกษตรกรรมที่มีความสมบูรณ์ของดินและน้ำอีกด้วยบุคลากร ข้อมูลข่าวสาร การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ ตลอดจนความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานโครงการของคณะกรรมการกองทุนฯ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ด้านกระบวนการ เป็นการศึกษาถึงความเหมาะสมของวิธีการดำเนินงานการบริหารจัดการกองทุน การติดตามกำกับการทำงาน ด้านผลผลิต ผลของการมีโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองโดยพิจารณาด้านประสิทธิภาพ และความพึงพอใจอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ด้านผลลัพธ์ ศึกษาผลลัพธ์จากการดำเนินโครงการดังกล่าว รวมทั้งแนวโน้มการพัฒนาโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ของประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของวิจัย

1. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์
2. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงกายภาพที่เกิดจากการสร้างถนนราชพฤกษ์
3. ศึกษาความคิดเห็นของชุมชนต่อการก่อสร้างถนนราชพฤกษ์

4. ศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต
ของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยได้สำรวจสภาพพื้นที่จริงจากการสังเกตการณ์ การจดบันทึก เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการใช้แบบสอบถามเชิงลึก เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของชุมชนต่อการก่อสร้างถนนราชพฤกษ์ รวมถึงทางด้านสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม โดยพิจารณาตามหลักเกณฑ์ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้ (1) อายุชุมชนไม่น้อยกว่า 12 ปี (2) พื้นที่ศึกษาได้รับผลกระทบอันเนื่องมาจากการสร้างถนน ได้แก่ หมู่ 4 บ้านวัดปราสาท หมู่ 8 บ้านขวัญเมือง และหมู่ 10 บ้านวัดประหารังสรรค์ จำนวน 3,403 ครัวเรือน ในงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษากลุ่มตัวอย่างโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้วิธีการสุ่มแบบ Cluster Random Sampling จำนวน 87 ครัวเรือน

สำหรับข้อมูลทางสถิติ ได้แก่ ข้อมูลที่วิเคราะห์ไว้แล้วจากแหล่งสำนักงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานสถิติ กรมโยธาธิการและผังเมือง กรมพัฒนาที่ดิน และองค์การส่วนบริหารตำบลบางกร่างจังหวัดนนทบุรี เป็นต้น การสำรวจภาคสนามนั้นเป็นการปฏิบัติงานภาคสนามร่วมกับการศึกษาเปรียบเทียบแผนที่ทางอากาศโดยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495-2558

ผลการวิจัย

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้ง
ถิ่นฐานของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานปี พ.ศ. 2495 สรุปได้ว่า ที่อยู่อาศัยมีรูปแบบตั้งถิ่นฐานไปตามแนวยาวของลำคลองอ้อมนนท์ มีลักษณะสะเทินน้ำสะเทินบก โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน และการตั้งถิ่นฐานของวัดมักอยู่บริเวณปลายสุดของลำคลองเพื่อให้ความสะดวกต่อการเข้าถึง

จากการศึกษาเปรียบเทียบปี พ.ศ. 2495 ถึงปี พ.ศ. 2542 สรุปได้ว่า ปี พ.ศ. 2542 มีประชากรเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีถนนย่อยหลายสายตัดผ่านในพื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ จึงมีการตั้งถิ่นฐานแบบกระจายตัว (Scattered Settlements) โดยบ้านเรือนตั้งห่างกันไปตามแนวไร่นาหรือสวนผลไม้ของตนเอง และกระจุกตัวไปตามถนนสายย่อย แต่การตั้งถิ่นฐานนั้นจะขยายตัวไปอย่างช้า ๆ ค่อยเป็นค่อยไป

การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ. 2542 และปี พ.ศ. 2545 มีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรและเป็นสาเหตุให้เกิดการตัดถนนราชพฤกษ์ผ่านเข้ามาในพื้นที่ เนื่องจากจังหวัดนนทบุรีมีอาณาเขตติดต่อกับกรุงเทพมหานครถึง 2 ด้าน ได้แก่ ทิศตะวันออกและทิศใต้ จึงเป็นพื้นที่รองรับการเติบโตของเมือง

การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ. 2545 และปี พ.ศ. 2555 หลังจากผ่านพ้นอุทกภัยในปี พ.ศ. 2554 ทำให้พืชผลทางการเกษตรเสียหายอย่างรุนแรง โดยเฉพาะต้นทุเรียนที่เป็นเอกลักษณ์ของเมื่อนนทบุรี ผ่นวกกับราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้น เป็นเหตุให้เกษตรกรขายที่ดินทำกิน จึงส่งผลต่อเนื่องไปถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและไร้ทิศทาง

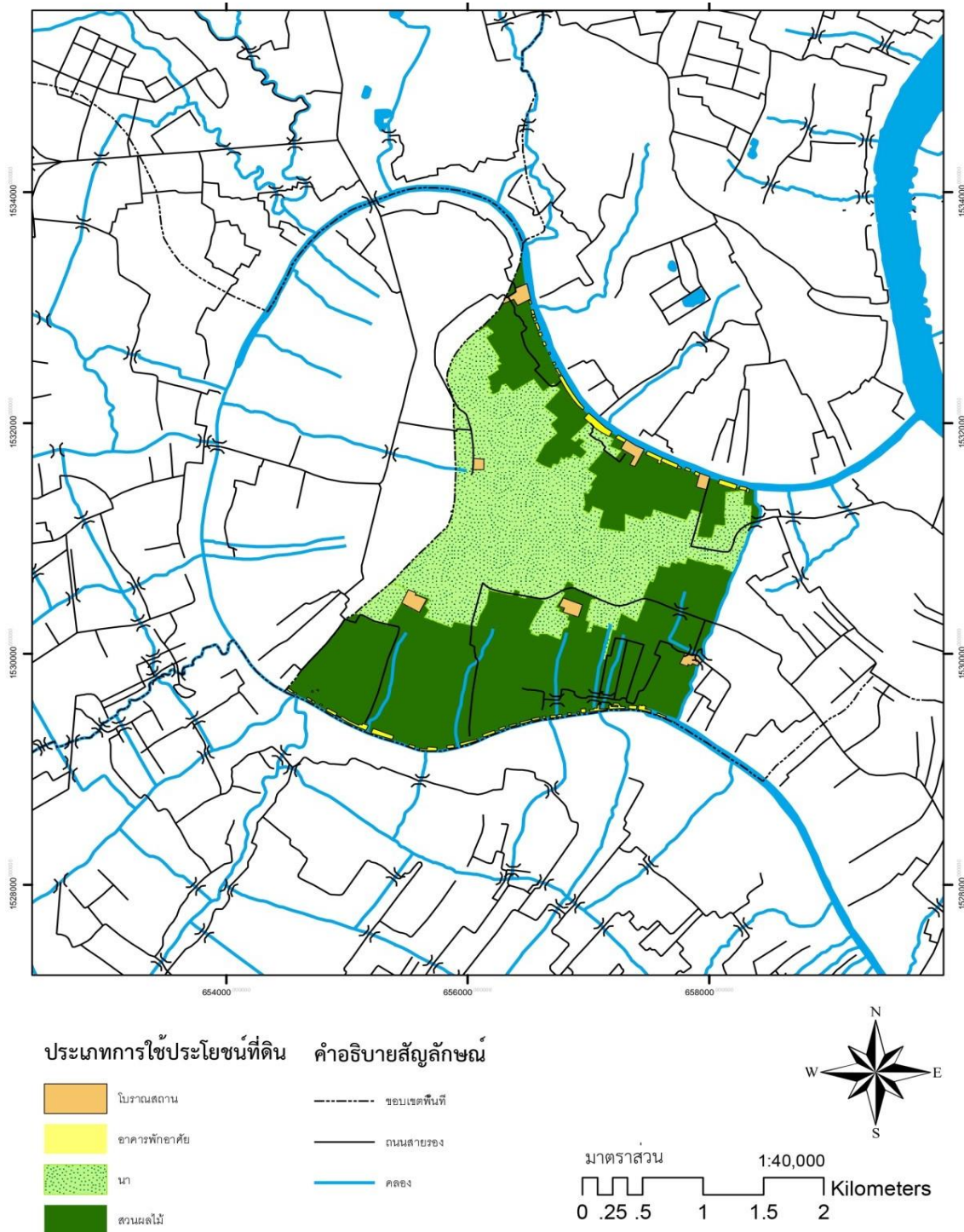
การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ. 2555 และปี พ.ศ. 2558 ในปี พ.ศ. 2558 พบว่ามีการขยายถนนและสร้างถนนเพิ่มขึ้น เพื่อรองรับการจราจรที่ติดขัดในพื้นที่ ในขณะเดียวกันเกิด

ศูนย์การค้าไปตามแนวยาวของถนนสายหลักและถนนสายย่อย ส่งผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐานที่ไร้ทิศทางอย่างต่อเนื่อง โดยปราศจากการควบคุมและการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเหมาะสม

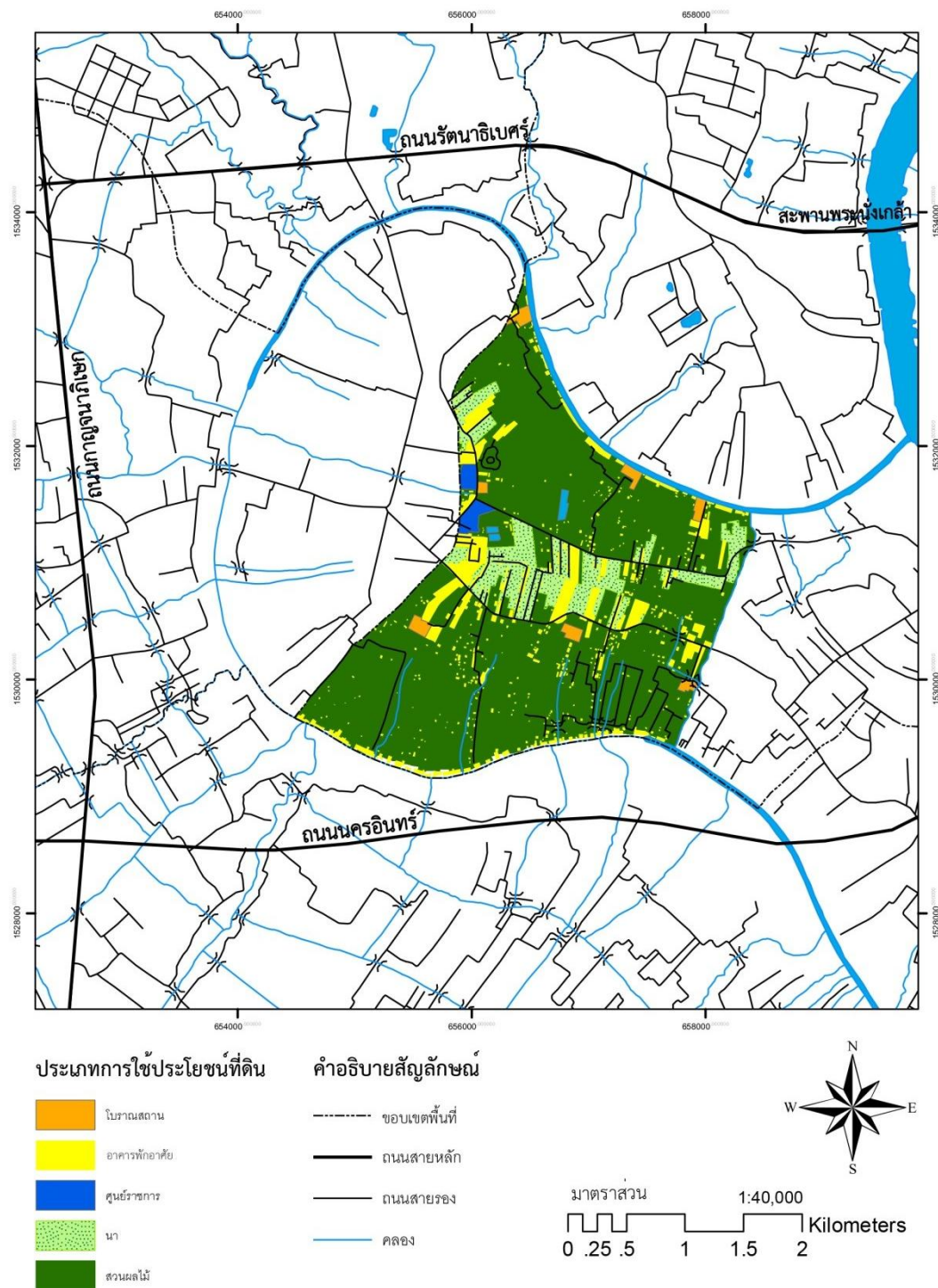
การเปลี่ยนแปลงกายภาพอันเนื่องจากการก่อสร้างถนนราชพฤกษ์

ในปี พ.ศ. 2495 ยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่มีความสมบูรณ์แบบ จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรม ปี พ.ศ. 2495 พบว่า พื้นที่ในปีนี้มีจำนวนประชากรน้อยและมีพื้นที่ดินมาก การตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนริมน้ำเกาะตัวขนานไปตามลำคลองทั้งสองฝั่ง โดยใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก อีกทั้งเป็นพื้นที่ราบลุ่มทำให้พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งดินและน้ำ จึงเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม จากการศึกษการใช้ประโยชน์ที่ดินในปี พ.ศ. 2495 พบว่า พื้นที่ศึกษาชุมชนริมคลองอ้อมนนท์มีพื้นที่เกษตรกรรมประมาณ 7.62 ตาราง

กิโลเมตรหรือคิดเป็นร้อยละ 97.49 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด (ภาพที่ 1) ต่อมาในปี พ.ศ. 2538-2542 เริ่มมีการขยายตัวของประชากร ทำให้ประชากรขยายพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง จึงเกิดการตั้งถิ่นฐานแบบกระจายตัว โดยบ้านเรือนจะตั้งห่างออกไปตามสวนผลไม้และไร่นาของตนเอง ซึ่งในปี พ.ศ. 2542 มีพื้นที่เกษตรกรรมประมาณ 6.89 ตารางกิโลเมตรหรือคิดเป็นร้อยละ 89.69 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด และเนื่องจากมีการสร้างถนนรัตนธิเบศร์ถนนกาญจนาภิเษก และถนนนครอินทร์ จึงส่งผลให้เกิดการขยายตัวของประชากรเข้ามาในพื้นที่เพิ่มขึ้น แต่การขยายตัวนั้นจะขยายตัวไปอย่างช้า ๆ ค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากถนนดังกล่าวตัดผ่านรอบนอกทำให้พื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ห่างจากกระแสการพัฒนาเมืองและยังคงดำรงชีวิตตามลักษณะชาวสวนแบบดั้งเดิม (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ ปี พ.ศ. 2495

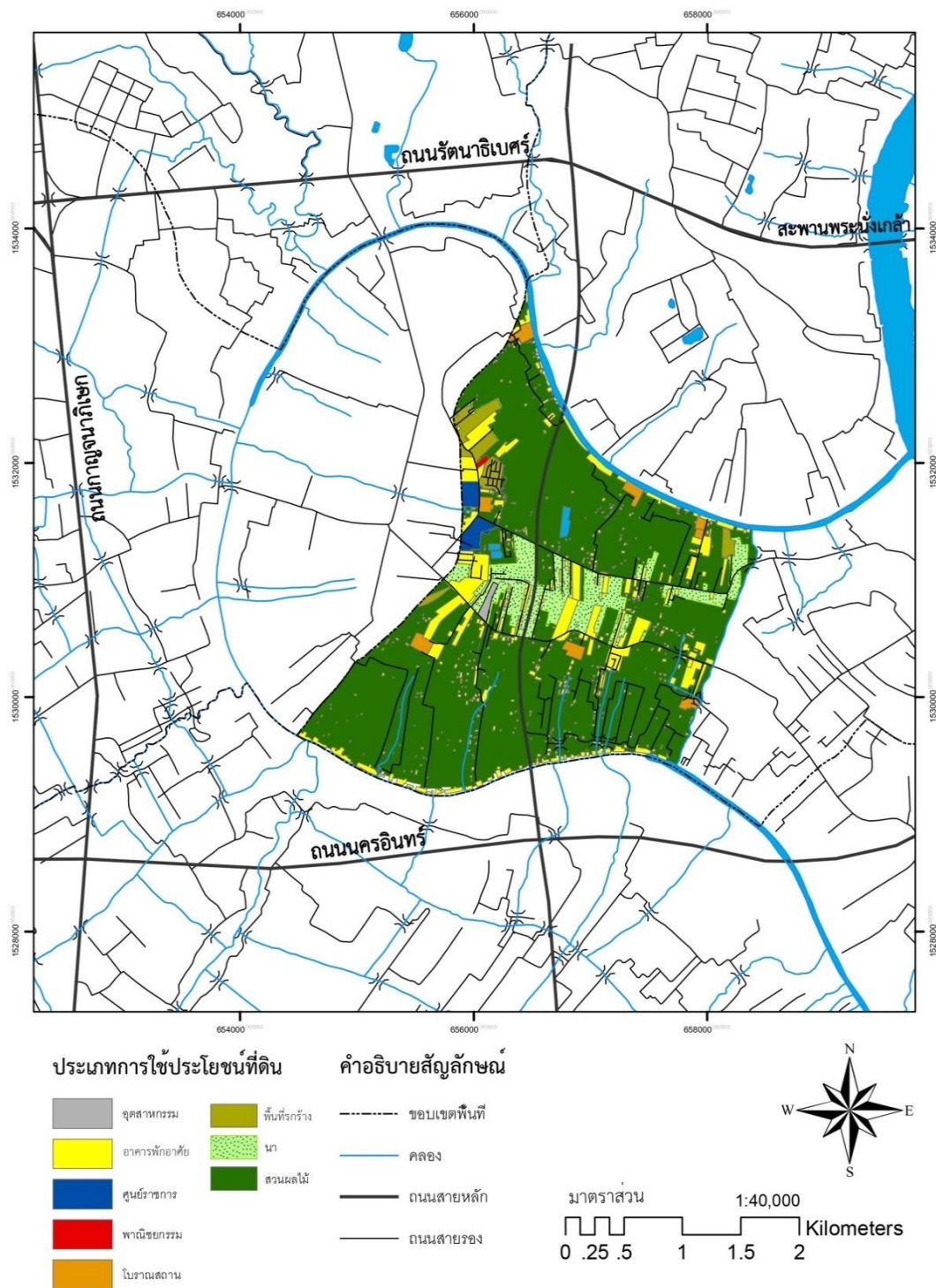

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ ปีพ.ศ. 2542

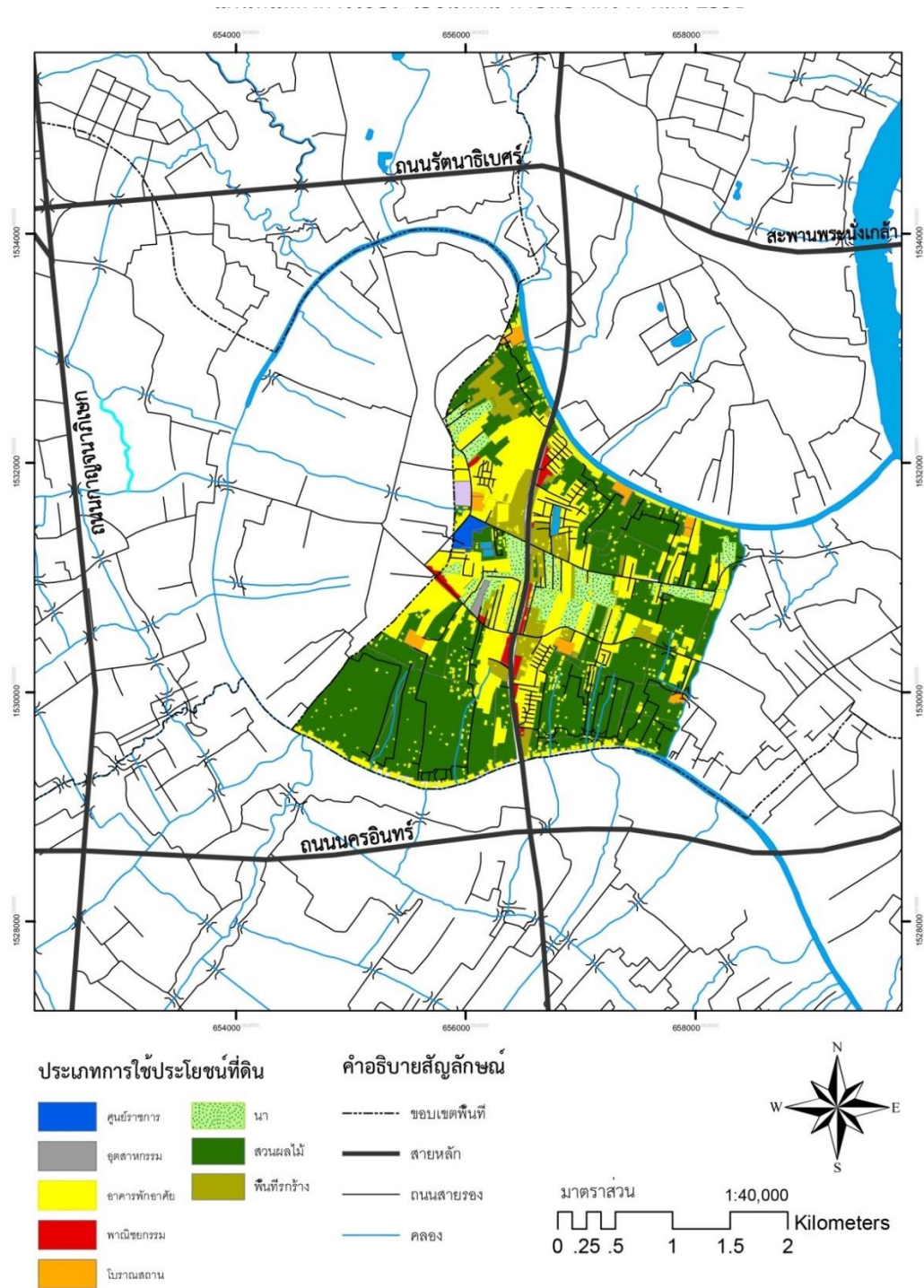
เมื่อปี พ.ศ. 2545 (ภาพที่ 3) มีการสร้างถนนราชพฤกษ์ตัดผ่านเข้ามาในพื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ จากการศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินพบว่าสภาพชุมชนริมคลองอ้อมนนท์เกิดการเปลี่ยนแปลงและมีการขยายตัวไปอย่างรวดเร็วและไร้ทิศทางและเกิดหมู่บ้านจัดสรรเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันเกิดอาคารพาณิชย์กรรมไปตามแนวยาวทั้งสองฝั่งของถนนราชพฤกษ์ อีกทั้งเป็นเหตุให้สูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีและพื้นที่ไร่นาลดลงจำนวนมาก จากปี พ.ศ. 2538 มีพื้นที่เกษตรกรรมประมาณร้อยละ 76.83 ของพื้นที่ทั้งหมด แต่มาในปี พ.ศ. 2551 มีพื้นที่เกษตรกรรมลดลงเหลือเพียงร้อยละ 55.07 ของพื้นที่ทั้งหมด (ภาพที่ 4) แต่เกษตรกรบางรายยังไม่ตัดสินใจขายที่ดินทำกิน เนื่องจากรายได้จากผลผลิตทางการเกษตรยังดีพอที่จะครอบครองที่ดินจนกระทั่งในปี พ.ศ. 2554 พื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อม

นนท์ เกิดภัยธรรมชาติจากน้ำท่วมโดยมีระยะเวลา 15-30 วัน ส่งผลให้พื้นที่เกษตรกรรมได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2555 ประชากรแฝงเข้ามาให้พื้นที่อย่างต่อเนื่อง ทำให้มีการจราจรติดขัดในบริเวณถนนราชพฤกษ์ ถนนข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่ สะพานพระราม 5 สะพานพระนั่งเกล้า และ สะพานพระราม 4 จากนั้นกรมทางหลวงได้มีโครงการตัดถนนเพิ่มในพื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ คือ ถนนนนทบุรี 1 และสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยามีนามว่า “สะพานมหาเจษฎาบดินทร์” โดยถนนดังกล่าวได้ตัดมาเชื่อมต่อกับถนนราชพฤกษ์ ในขณะเดียวกันมีการขยายถนนราชพฤกษ์จาก 6 ช่องทางเป็น 10 ช่องทาง แต่ในทางกลับกันนั้น การสร้างถนนเพิ่มขึ้นเป็นเหตุให้พื้นที่เกษตรกรรมลดลงไปจำนวนมาก (ภาพที่ 5)

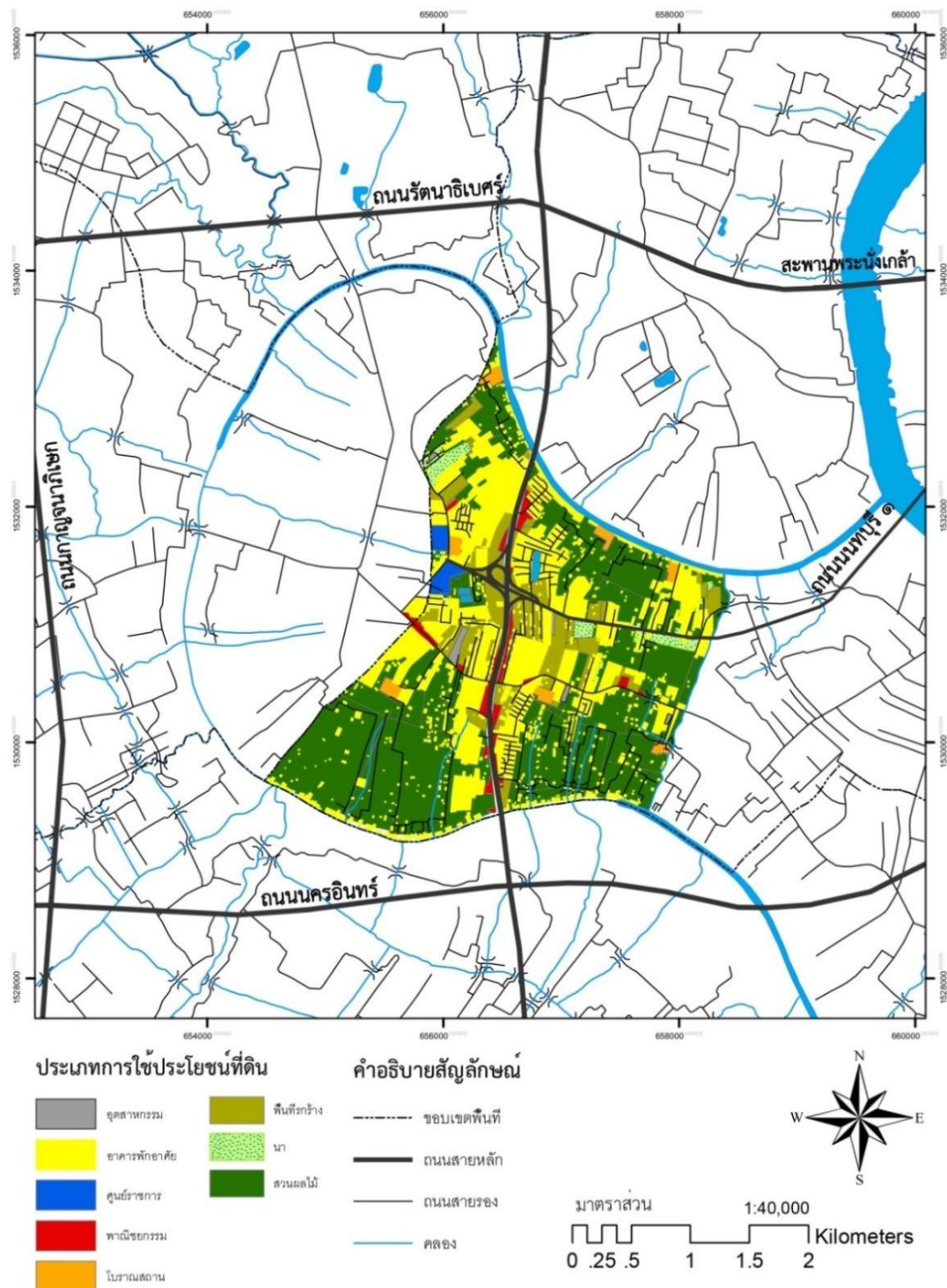

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ ปี พ.ศ. 2545

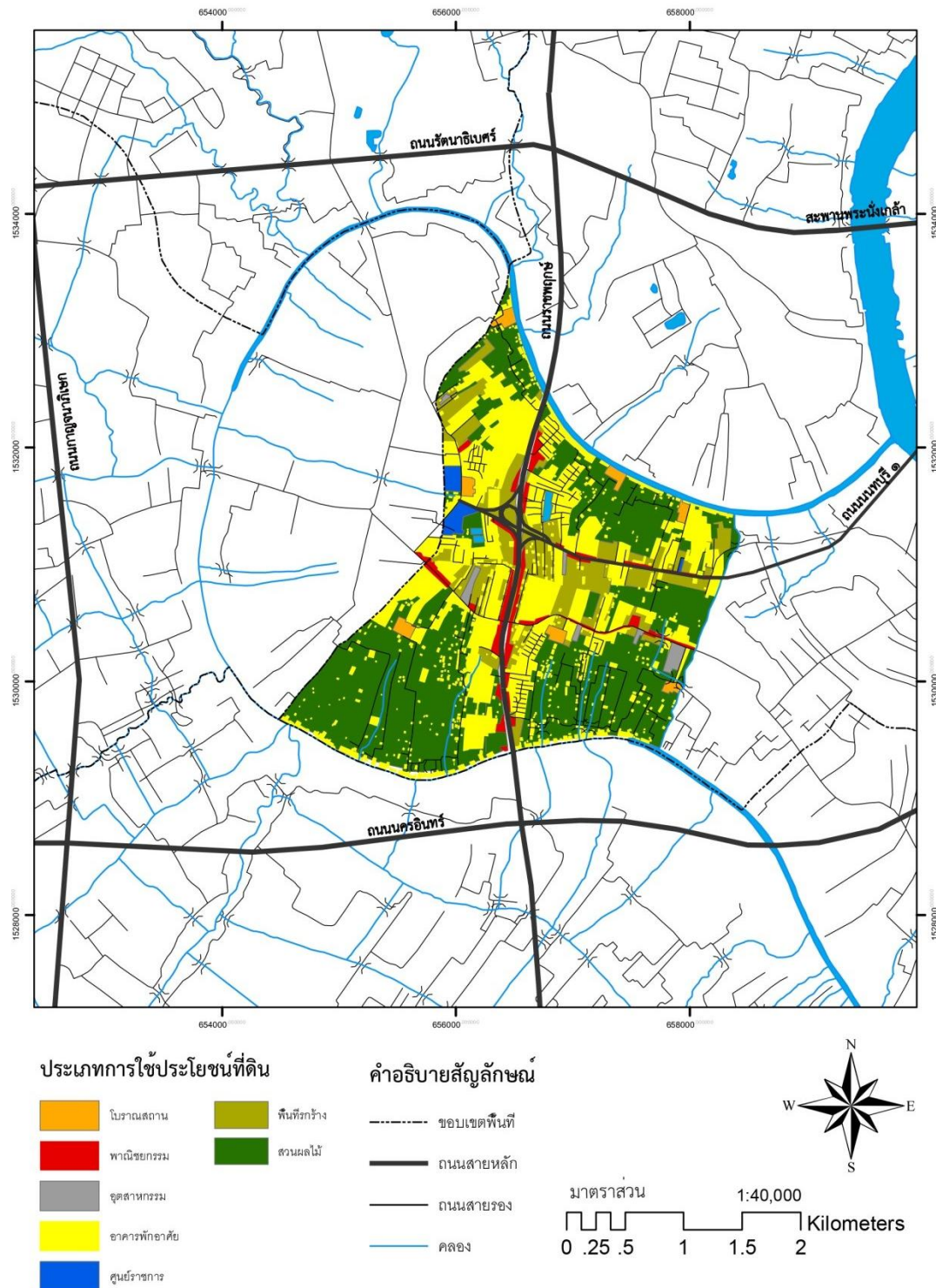

ภาพที่ 4 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ ปี พ.ศ. 2551

วารสารเกษมบัณฑิต ปีที่ 19 ฉบับพิเศษ (กันยายน – ตุลาคม) 2561

ภาพที่ 5 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ ปี พ.ศ. 2555

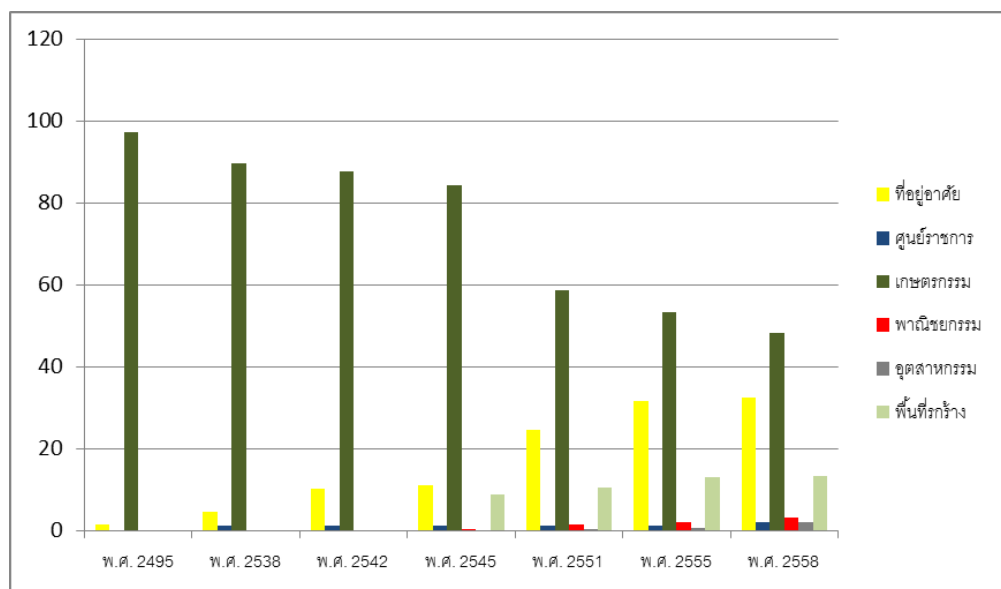

ภาพที่ 6 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ ปี พ.ศ. 2558

ดังนั้นในปี พ.ศ. 2558 จนถึงปัจจุบัน ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ จากเดิมที่เคยเป็นพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดี กลับกลายมาเป็นลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นและมีการสร้างหมู่บ้าน

จัดสรร พาณิชยกรรม ทั้ง 2 ริมฝั่งถนนราชพฤกษ์ ถนนบางกรวย-ไทรน้อย และถนนนนทบุรี 1 ส่วนประชากรในท้องถิ่นและประชากรแฝงหันมาใช้เส้นทางคมนาคมทางบกแทนเส้นทางคมนาคมทางน้ำ (ภาพที่ 6)

แผนภูมิที่ 1 สรุปการศึกษาเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ ปี พ.ศ. 2495-2558

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินพบว่า เมื่อมีการสร้างถนนในปี พ.ศ. 2545 ถนนจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพอย่างรวดเร็ว จึงเป็นเหตุให้ราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้น ผนวกกับเกษตรกรรมของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ได้รับความเสียหายจากสภาวะน้ำท่วมน้ำเค็ม ผลิตไม่คุ้มค่างับการลงทุน เมื่อมีถนนตัดผ่านทำให้เกิดการขยายตัว

ของประชากรและการตั้งถิ่นฐานกลุ่มใหม่อย่างต่อเนื่องและไร้ทิศทาง

ซึ่งการเติบโตของเมืองมักอยู่ใกล้บริเวณถนนสายสำคัญในลักษณะโครงการหมู่บ้านจัดสรรและพาณิชยกรรมในลักษณะร้านอาหาร Community mall จึงเป็นเหตุให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบกระจัดกระจายและเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง จึงเกิดการขยายถนน

และตัดถนนเพิ่ม ดังนั้นเมื่อมีการพัฒนาระบบคมนาคมเปลี่ยนแปลงไปจะเป็นเหตุให้การใช้ประโยชน์ที่ดินเปลี่ยนแปลงไปจากพื้นที่เกษตรกรรมชั้นดีกลับกลายมาเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยอย่างหนาแน่น จากชุมชนชนบทไปสู่ชุมชนเมือง

การก่อสร้างถนนราชพฤกษ์เป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความสะดวกสบายในการเข้าถึงและการเพิ่มสูงขึ้นของราคาที่ดินในบริเวณที่มีถนนตัดผ่าน ผสมกับพื้นที่เกษตรกรรมได้รับผลกระทบจากสภาวะน้ำท่วมและสภาวะน้ำเค็ม ผลผลิตที่ได้นั้นจึงไม่คุ้มกับการลงทุนเป็นเหตุให้เกษตรกรขายที่ดินทำกิน จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเกิดการขยายตัวแบบกระจายกระจาย ซึ่งภายหลังการสร้างถนนราชพฤกษ์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน คือ พื้นที่เกษตรกรรมลดลง จากปี พ.ศ. 2542 มีพื้นที่เกษตรกรรม ร้อยละ 87.50 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด และพื้นที่เกษตรกรรมในปี พ.ศ. 2558 ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 48.17 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด หรือคิดเป็นร้อยละ 3.72 ตารางกิโลเมตร สำหรับอาคารพักอาศัยจากปี พ.ศ. 2542 ร้อยละ 10.21 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด ต่อมาในปี พ.ศ. 2558 อาคารพักอาศัยเพิ่มขึ้นร้อยละ 32.30 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด หรือคิดเป็น 2.51 ตารางกิโลเมตร และอาคารพาณิชย์กรรมในปี พ.ศ. 2542 มีเพียงร้อยละ 0.02 ของพื้นที่ทั้งหมด แต่ในปี พ.ศ. 2558 เพิ่มขึ้นร้อยละ 3.2 ของพื้นที่ทั้งหมดหรือคิดเป็น 0.25 ตารางกิโลเมตร

รวมถึงนโยบายของจังหวัดนนทบุรีที่เอื้อต่อการรองรับการขยายตัวจากกรุงเทพมหานคร โดยปราศจากการควบคุมและวางแผนในการขยายตัว

ของเมือง ดังนั้นเมื่อมีกลุ่มประชากรใหม่เข้ามาในพื้นที่ จึงเป็นเหตุให้มีการเติบโตของเมืองเพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อเนื่องไปถึงการก่อสร้างถนนตัดเพิ่มและการขยายถนนเพิ่ม ดังนั้นเกษตรกรรมจึงสูญเสียไปอย่างต่อเนื่องเช่นกัน

ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุกแก้วณี (2546: 25) ได้ศึกษางานวิจัยของ จงไกรย (2531: 17-18) การพัฒนาเส้นทางคมนาคมนั้นทำให้ราคาที่ดินในบริเวณที่มีถนนตัดผ่านสูงขึ้น เนื่องจากความสะดวกในการเข้าถึง ยังส่งผลให้การใช้ประโยชน์ที่ดินเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เนื่องจากอาชีพเกษตรกรรมให้ผลตอบแทนที่ไม่คุ้มต่อการลงทุน ดังนั้น อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และอาคารพักอาศัยจึงเพิ่มขึ้น ประชากรมีการอพยพเข้ามาสู่พื้นที่มากขึ้น จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการก่อสร้างถนนตัดเพิ่มหรือการขยายถนนเพิ่ม เพราะถนนเป็นองค์ประกอบในการเคลื่อนย้ายคนและสินค้าจากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่ง จากผู้ผลิตไปสู่ผู้บริโภค

ประชากรในชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ส่วนใหญ่ร้อยละ 93.10 ของกลุ่มตัวอย่าง เห็นด้วยกับการสร้างถนนราชพฤกษ์ เนื่องจากทำให้มีความเจริญเข้ามาในพื้นที่และมีความสะดวกต่อการเข้าถึง

แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีประชากรบางกลุ่มที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีไม่เห็นด้วยกับการสร้างถนนราชพฤกษ์ เนื่องจากมองเห็นถึงปัญหาที่เป็นต้นเหตุให้เกิดการเจริญเติบโตของเมือง อีกทั้งยังเป็นปัจจัยที่ทำให้ที่ดินมีราคาสูง การทำเกษตรกรรมจึงไม่คุ้มค่ากับการลงทุน คนในชุมชนจึงขายที่ดินทำกิน อีกทั้งยังส่งผลให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปทัศนียภาพที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์มาตั้งแต่อดีตก็เริ่มจางหายไป จากการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างข้างต้น ระดับการศึกษาอาจเป็นผลต่อความ

คิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเพราะมีความคิดเห็นที่แตกต่างเห็นได้อย่างชัดเจน

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุกแก้วมณี (2546: 110) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากการสร้างถนนลพบุรีราเมศวร์ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 68.2 เห็นด้วยกับการสร้างถนนราชพฤกษ์ เพราะการสร้างถนนสามารถอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนได้

ผลกระทบทางด้านกายภาพ กลุ่มตัวอย่างได้รับผลกระทบทางกายภาพเป็นส่วนใหญ่ แต่การสร้างถนนราชพฤกษ์นั้นไม่ได้เป็นปัจจัยที่ทำให้คนในชุมชนได้รับผลกระทบดังกล่าว แต่ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างหมู่บ้านจัดสรรไปขวางทางน้ำไหลของชุมชน อีกทั้งไม่เปิดบ่อบำบัดน้ำเสียภายในโครงการหมู่บ้านแต่กลับปล่อยน้ำเสียไหลลงสู่คลองธรรมชาติโดยตรง จึงเป็นเหตุให้น้ำในคลองธรรมชาติเน่าเสียและส่งกลิ่นเหม็นต่อชุมชน จนในปัจจุบันน้ำในคลองที่ได้รับผลกระทบดังกล่าวไม่สามารถนำมาใช้ในการเกษตรได้

ผลกระทบทางด้านสังคม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ได้รับผลกระทบทางด้านสังคม เนื่องจากยังมีความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านดั้งเดิมอยู่ โดยจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้สัมภาษณ์ว่า สังคมแบบเดิมหรือชุมชนเดิมที่อยู่ด้วยกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น ยังมีความสามัคคีและช่วยเหลือกันมาโดยตลอด ชาวบ้านทุกคนในพื้นที่อยู่อย่างสงบ และไม่ได้เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับประชากรกลุ่มใหม่ ส่วนประชาชนที่ได้รับผลกระทบเนื่องจากการติดต่อปฏิสัมพันธ์เข้าถึงยากมากขึ้น โดยผู้นำชุมชนไม่สามารถเข้าถึงประชากรกลุ่มใหม่ได้ อีกทั้งเมื่อมีความเจริญเข้ามาในพื้นที่จึงมีการเกิดโครงการทางสังคม ทำให้คนในชุมชนขาดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มกับการลงทุน เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สามารถทำเกษตรกรรมได้เนื่องจากเกิดภาวะน้ำเค็ม เป็นสาเหตุให้ต้องนำน้ำประปามาใช้ในทางการเกษตร ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพค้าขาย ประสบปัญหาการลงทุนสูงแต่ได้กำไรน้อย เนื่องจากวิถีชีวิตของคนในสมัยใหม่ต้องการสินค้าหลากหลายกว่าสินค้าท้องถิ่น ส่วนประชากรที่ไม่ได้รับผลกระทบนั้น เล็งเห็นว่า การทำอาชีพเกษตรกรรมเพียงพอต่อการดำรงชีวิตอยู่แล้วหรือบางรายประกอบอาชีพอื่นควบคู่ไปด้วย

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือ

(1) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตจากความคิดเห็นของชุมชน

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตจากความคิดเห็นของชุมชนพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 51.47 มีความตั้งใจจะเก็บที่ดินไว้ทั้งหมดเนื่องด้วยพื้นที่เกษตรกรรมยังมีผลผลิตที่มีความหลากหลายเป็นเกษตรกรรมขั้นดีที่เป็นสวนยกร่อง ซึ่งยังคงเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่สวนผลไม้แบบผสมไว้ ส่วนกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 48.53 ตั้งใจจะขายที่ดินทั้งหมดหรือบางรายไม่แน่ใจ เนื่องจากคนรุ่นหลังไม่มีความรู้ทางด้านเกษตรกรรมหรือส่วนใหญ่ลูกหลานทำอาชีพข้าราชการและพนักงานเอกชน ส่วนเกษตรกรบางรายเห็นว่า ที่ดินไม่สามารถให้ผลผลิตได้เหมือนอย่างแต่ก่อน เหตุเพราะเกิดภาวะน้ำท่วมและภาวะน้ำเค็มเข้ามาในพื้นที่ และเนื่องด้วย

ราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้นสามารถนำเงินจากการขายที่ดินไปทำธุรกิจอื่นที่เติบโตกว่า

(2) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตจากนโยบายของภาครัฐ

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตจากนโยบายของภาครัฐ จากการศึกษาแผนนโยบายการพัฒนาเมืองของจังหวัดนนทบุรีและจากการสำรวจภาคสนามร่วมกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ พบว่า จังหวัดนนทบุรีมุ่งเน้นการพัฒนาเมืองในทิศทางเมืองที่น่าอยู่ ซึ่งตามวิสัยทัศน์ที่ว่า “จังหวัดนนทบุรีเป็นเมืองที่อยู่อาศัยชั้นดีของคนทุกระดับ โดยมีคุณภาพชีวิตที่ดีเยี่ยมและเป็นเมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน” จึงสรุปได้อย่างชัดเจนว่าแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์คาดการณ์ว่า ในอนาคตนั้นจะยังคงสภาพการขยายตัวต่อไป เนื่องจากนโยบายของจังหวัดนนทบุรีที่ยังคงเอื้อต่อการขยายตัวของเมือง จากการสำรวจภาคสนามและการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ พบว่า แนวโน้มที่กำลังจะขยายตัวของเมืองในอนาคต คือ พื้นที่ที่ติดกับถนนนนทบุรี 1 ที่เพิ่งเปิดให้ใช้เมื่อต้นปี พ.ศ. 2559 ที่ผ่านมา เนื่องจากถนนนนทบุรี 1 ตัดผ่านพื้นที่เกษตรกรรม เป็นเหตุให้มีราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้น เกษตรกรจึงประกาศขายที่ดินที่ติดกับถนนนนทบุรี 1 จึงส่งผลกระทบต่อพื้นที่สีเขียวเกษตรกรรมที่มีความเปราะบางขาดการควบคุมดูแลโดยภาครัฐ และถูกรุกล้ำพื้นที่ให้เป็นหมู่บ้านจัดสรรได้อย่างง่ายดาย อีกทั้งก่อให้เกิดการขยายตัวแบบกระจุกกระจายต่อไปอีกในอนาคต

เนื่องด้วยไม่มีมาตรการและข้อกำหนดในการยับยั้งการเจริญเติบโตของเมือง แต่มีการส่งเสริมให้เป็นพื้นที่รองรับการเติบโตของเมืองในพื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์รวมถึงพื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัดนนทบุรี

ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ จำรัสจรูญผล (2554: 217) ผลกระทบของการพัฒนาเมือง จากนโยบายการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินส่งเสริมต่อธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ประเภทที่อยู่อาศัยในพื้นที่การเกษตร ซึ่งส่งผลโดยตรงกับพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ การพัฒนาเมืองนั้นสวนทางกับการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืนและเป็นการพัฒนาเมืองแบบไร้ทิศทาง รุกล้ำพื้นที่เกษตรกรรมชานเมือง

บทสรุป

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เพื่อกำหนดค่าน้ำหนักหาพื้นที่ที่มีศักยภาพและความเหมาะสมของพื้นที่เกษตรกรรมผนวกกับการวิเคราะห์หาค่าความเสี่ยงในพื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ที่มีความเสี่ยงต่อการขยายตัวของเมืองแบบกระจุกกระจาย จากนั้นนำข้อมูลทั้ง 2 กรณียมาซ้อนทับกัน (Overlay Analysis) เพื่อวิเคราะห์หาพื้นที่ที่มีความเหมาะสมทางการเกษตร แต่ในขณะเดียวกันยังมีความเสี่ยงต่อการขยายตัวของเมืองแบบกระจุกกระจาย (ภาพที่ 7) จากข้อความข้างต้น เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการออกข้อกำหนด มาตรการควบคุมในพื้นที่เกษตรกรรมที่ยังเป็นพื้นที่สีเขียวและไม่อนุญาตให้มีสิ่งปลูกสร้างทุกชนิด

ภาพที่ 7 การวิเคราะห์หาพื้นที่ที่มีความเหมาะสมทางเกษตรกรรมแต่ยังคงมีความเสี่ยงต่อการขยายตัวของเมืองแบบกระจายของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาถึงบริบทและลักษณะทางกายภาพของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ ทำให้ทราบว่าชุมชนริมคลองอ้อมนนท์เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจ และโครงสร้างพื้นฐาน แต่กลับถูกพัฒนาให้เป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยอย่างหนาแน่น จึงเกิดผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมและสังคมตามมา ดังนั้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า หน่วยงานที่มีความ

รับผิดชอบในพื้นที่ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ ให้ช่วยสนับสนุนส่งเสริมพื้นที่เกษตรกรรมให้เป็นพื้นที่ค้าขายผลไม้ที่สำคัญของจังหวัดนนทบุรี เพื่อยกระดับอาชีพเกษตรกรและสามารถกระตุ้นให้เกิดการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจให้กับคนในชุมชนให้ดีขึ้น อีกทั้งยังสามารถช่วยให้เกษตรกรไม่ขายที่ดินทำกิน และยังคงรักษาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมได้อย่างยั่งยืน

References

- Jumrusjarongpol, Amnat. (2011). “The Effects of Urban Development on Conservation of Green Area: A Case Study at Klong Aom, Nonthaburi Province.” Doctoral dissertation, Kasetsart University.
- Jongkroy, Puntip. (1988). “The Influence of Outer Ring Road and Ratthanathibet Road on the Western Side of Bangkok Metropolis.” Master’s thesis, Chulalongkorn University.
- Sukkaewmanee, Rataporn. (2003). “Changes of Land Use and Settlement Pattern in Amphoe Hat Yai, Changwat Songkhla after the Construction of Thanon Lopburi Ramasuan.” Master’s Thesis, Kasetsart University.